

Literaturgintzaren 2002ko uztaren inguruan

Abenduan burutu zen Durangoko Azokak beste behin utzi zuen agerian 2002 urteak emandako uzta egiatan oparoa izan zela, baina oraingoan, ordea, ez da aurreko urtean bezainbesteko artikulua eta iritzi triumfalistikarik plazaratu, ez 2001 urtearen amaieran plazaratu beste, behinik behin. Uzta ona izanik ere, balantzea apalagoa izan da. Liburugintza helduarora heltzen ari den seinale.

Heldutasuna nabaritzen da, esaterako, galdera aristotelikoak egiteari («nor naiz ni») utzi eta, konplexurik gabe, eraikin berria diseinatzeari ekin baitio. Garai batean leporatu zitzaion Durangori erakusleihen antzua eta merkatu hutsa baino ez izatea, eta liburugintzak urtean zehar pairatzen duen errealitate gordina estaltzen laguntzea. Egun, ordea, inork ez du kolokan jartzen azoka urtero antolatzearen beharra. Duen meritua ezagutzen zaio, bere bertute handiena ez dela idazleak promozionatu edo liburugintzaren egoeraren ispilu fidela izatea, baizik eta merkatua potentziatu, argitaletxeen irabazi zuzenak eman eta erosleak bereganatzea, horiek irakurle bihurtuko diren itxaropenaz.

Norbaitzuek pentsatu nahi lukete/genuke azokaren xedea sortzailea eta hartzailea kontaktuan jartzea dela, eta oraindik daukan kutsu erromantikoa (adiskideen urtean behingo topagune ezinbestekoa izatea) eutsi nahi izaten diote/diogu, baina, egiatan, azokaren helburu behinena produktua eta kontsumitzailea kontaktuan jartzea da (eta ez sortzailea eta hartzailea).

Heldutasunaren bidean zenbait pauso gehiago eman dira dagoeneko, eta, honezkero, normalagotzat jotzen dugu liburu izarrik ez egotea eta begirada guztiak idazle bakar batzuegan ez zentratzea. Literatur generoak ugalduz doazen bezalaxe (narratiba, poesia, saiakera, artikulua bildumak, antzerkia, itzulpena, komikiak, nobela beltza, haur literatura, biografiak, hitz jokoak, hiztegiak, bertso liburuak...) ohikoa jotzen dugu literatur produktu motak

ere ugaltzea. Liburua ez da, dagoeneko, literaturgintzaren formatu bakarra. Aldizkariak, fanzineak, CD eta CD-ROMa, DVDA, formatu elektronikoan sortu eta sarearen bidez hedaturiko informazio-dokumentazio literarioak... Erlatibizatzen ikasi dugula ematen du. Ezin dugu ekoizten den guztia ezagutu, eta badakigu, jakin, betiko lau izen handitara joz gero, lan interesgarri asko galduko dugula. Eloorriagarekin gertatutakoa lekuko.

Literaturgintza normalduz doa, bai, eta pozgarria da. Hala ere militantismo dosi handiak behar izaten dira oraindik. Galdetu bestela *txiringittoa* itokinen pean eta azpiegitura eskasekin (azokan bertan eta bestela ere, enpresek ezin baitiete hotel eta garraio gastu handiei aurre egin) lauzpabost egunez hamaika orduz saltzaile aritu behar izan ziren ekoizle-editore-sortzaile gizajoei. Edo eurijasaren pean eta lokatz artean Durango kolapsatu batean aparkatu nahian aritu ziren balizko irakurleei. Militantismo ezean akabo Durango.

Euskararako itzulpengintza, esne bitsetan

Itzulpengintza urrezko aroa bizitzen ari dela ematen du. Poztekoa da. Orain hogeitabat urte Katalunian bizi izandako garai gozoa guk bizi dugu orain. Alde batetik, Pentsamenduaren Klasikoak euskaratzeko egin den esfortzu handiak fruituak eman ditu dagoeneko, eta 70 titulu sortu ditu, filosofian, ekonomian eta zientzian mendebaldeak azken mendeetan sortu duen pentsamendua euskaraz eskainiz. Bi liburukitan bildurik dauden hitzaurre guztiak irakurtzea baino ez dago lanaren mamia eta kalitatea haztatzeke.

Beste hizkuntzetatik euskarara itzultitako lanen artean, Literatura Unibertsaleko 100 tituluak aipatu behar dira. Lan mardula eta kalitate handiz egina. Proiektuaren bigarren fasea martxan dago honezkero, eta 50 titulu gehiago itzultzeko konpromisoa sinaturik dago.

Itzulpenok profesionaltasun handiz eta mimo handiagoz eginda daude, eta halaxe lortuz doa euskal irakurleak itzulpenekiko zuen mesfidantza gero eta txikiagoa izatea.

Itzultzaileek haizea alde dute, eta Harry Potter fenomenoa adibide ona dugu. Gure belaunaldikook Emilio Sargari, Enyd Blyton, Tintin eta Asterix gaztelaniaz irakurri (antsiaz irentsi) genituen, jatorrizko testua ez zirenik burutik pasatu gabe. Geroago, Faulkner edo Kafka, Camus edo Woolf irakurri genituenean ez genuen pentsatu itzulpenak zirenik. Gaztelania hura «originala» zelakoan irakurtzen genituen Europa eta Iparramerikako literatura lan guztiak.

Gure gazteenek J.K. Rowling edo Tolkien-en liburuak euskaraz irakurtzen dituzte eta ez dute itzulpenak direlako sentsaziorik. Irakurle hauek normaltasunez kontsumituko dute munduko literatura euskaraz. Proiektuok, beraz, inbertsio garrantzitsuak dira.

Euskaratiko itzulpengintza, hasi berritan

Alderantzizko prozesuan, hau da, euskaratik beste hizkuntzetarako itzulpenaren alorrean, University of Nevada-Renon kokaturik dagoen Basque Studies Center-ek eta EHU-UPVk sinatu berri duten akordioa dugu. Azaldu dutenaren arabera, urtero bi nobela gutxienez eta beste zenbait lan itzuliko dira euskaratik ingelesera, euskal literaturari mundu anglosaxoniarrerako leihoa zabalduz. Ongi.

Euskaratik beste hizkuntzetara itzultzean, ordea, alderantzizkoan ez bezala, zaila da asmatzea zein izan behar den tituluak aukeratzeko irizpidea. Munduko lanak gurera erakartzerakoan hainbat lehentasun egon daitezke, zein titulu edo egile itzuli lehenago edo beranduago, baina adostasun handia egon ohi da maisulanen zerrenda osatzean, euskaraz eduki beharreko tituluak zein diren alegia.

Beste kontua da erabakitzea zeintzuk izan behar diren hemendik kanpora atera behar diren lan eta egileak. Azpimarra non ipini, zeini eman lehentasuna, norainoko arriskua bereganatu, zein da kanpoan eman nahi den irudia.

Orain arte egin izan diren saio apurretan bi gauza nabarmendu dira. Bata da atera den apurra norberak egindako kontaktuei esker izan dela batik bat. Sari batek atek zabal ditzake (izugarri zabaldu ere), eta egile baten edo biren

kasuan horrela izan da. Baina beste kasu guztietan (kasu gutxi halere) editorearen lanari esker edo kontaktu pertsonalei esker lortu da titulu bat edo beste kanpoan ipintzea.

Nabarmen gelditu den bigarren kontua da proiektu kolektiboak itzuli direnean antologoaren esku gelditu dela erabakimena. Irizpide pertsonalak eta arbitrarioak izan dira, norberaren kerien arabekoak. Oroahalduna bailitzan, itzulpena bultzatu duenak erabakitzen du nor sartu eta nor ez, nork merezi duen kanpoan ezagutua izatea eta nork ez duen maila ematen. Inon idatzirik ez dagoen irizpideen arabera eman zaie idazle batzuei kanporako pasaporteak. Eta sami askotan egileek sentitu dute (loteriaren danbolinean sartuta baileuden) beren zenbakia daraman bolatxoak inoiz ez dela aterako, arrazoi estraliterarioengatik kasu askotan.

Aipatu dugun UPV-EHU/Renoren kasuan beldurra ematen du ikusteak Atxaga izan dela itzulia izateko aipatu den lehen egilea. Itzulpen subentzionatua gutxien behar duen idazlea alegia. Bide komertziala egina duen idazle baka renetarikoa. Proiektuaren arduradunei arriskurako joera gutxi ikusten zaie, batetik, eta, bestetik, inon ez da azaldu nolako irizpideak erabili diren diru publikoaz ordainduko den proiektua gauzatzeko unean. Pasaporte-emailearen esku gelditzen omen dira.

Edonola dela ere, itzulpengintza gora doan balioa da (globalizazioaren eta nork bereari eutsi nahiaren ondorioa), eta ez da kasualitate (kasualitate gutxi dago) Palman 2002an burutu den Galeuzcaren gaia itzulpengintza izan izana. Hurrengo edizio gehiagotan ere landu behar izango da gaia, oraindik zeresan franko emango du eta.

Poesiak bizi izan gaituen urtea

2002. urtean literatur generoren bat nabarmendu baldin bada, poesia izan da ezbairik gabe. Lehenik eta behin Koldo Izagirrek burutu dituen «XX. Mendeko Poesia Kaiarak» txapela kentzeko moduko lana da. Egia da antologoaren esku gelditu dela, berriz ere, egileen eta lanen zerrenda osatzeko erabakia, eta oso modu pertsonalean apailatu di-

tuela antologiak eta hauen hitzaurreak, baina denok onartzen diogu —lan eskerga izateaz gain— irizpide literarioak izan dituela nagusi, keria pertsonalekin bai, baina il-do batekiko koherentek, eta ez hego-haize batek eragindakoak.

Bestalde, deigarria da ikustea zein samurra izan den Izagirre poeten lanak aztertzean, berak duen irudi sinesgabe eta lehorretik urruti. Disimuluan ari bada ere, Izagirrerri poro guztietatik antzematen zaio afektibitatea.

Eta afektibitate izugarria nozitu dugu poeta askoren liburuetan. Emakumeek (Urkiza, Meabe, Gonzalez, Borda) atera dituzten liburu berrietako batzuetan gordintasuna horren handia izan da ezen mingarria ere suerta baitaiteke irakurtzea biluzte demasakoa. Ezin esan simulakroetan aritu direnik. Beren lanetan agertu duten ausardiak ez du gero isla handirik izan liburuei egindako erreseinetan. Kritikariak edo iruzkingileak ia ez dira busti. Ana Urkiza kexu agertu zen prentsan esanez emakumeen lana behar bezala ez dela kritikatzeko, gozoegi tratatzen dela. Ados egon naiteke emakumeen lana behar bezalako kritikarik jasotzen ez duelako iritziarekin (euskaraz eta beste hizkuntza guztietan ere bai), baina ez dut uste gozoegi tratatzen denik, edo beti ez da horrela izan behinik behin.

Durangorako atera ziren liburu eta egileen zerrenda ikustean (Uribe, Irigaray, Estankona, Erro, Ibarguren, Galarreta, Zamora, Igerabide, Borda, Amondarain, Balentzia, Urkiza, Aldamizetxebarria, Marrodan, Sestao, Tijero, Zelaieta) argi ikusten da poesiaren egoera osasuntsua dela oso. Nork bere soinua du, nork bere hari diskurtsibo berezkoa. Kutsu narratiboz blai sumatzen dira poemario batzuk. Beste batzuk, ordea, alanbik bihurtuak isuritako tanta destilatu eta kontzentratuak dira. Aurten poesiaren inbidia sentitu duen narrazioilea izan naiz.

Kulturgintza eta erakundeen arteko harreman zaila

Amaitzeko apunte laburra, labankorra izan daitekeen gaiaz. Sortzez pribatuak eta finantziazioz erdi-publikoak diren erakundeen egoera zailaz mintzatu nahi nuke, «oteiza aferaren sindromea» dei genezakeenaz.

Euskal kulturgintzak (eta irakaskuntzak) modu batera edo bestera, diru publikoa bereganatu behar du, ekoizten duen produktua nekez izango delako ehuneko ehunean errentagarria. Euskarazko merkatua txikia da, batetik, eta kulturak ez du kotizatzen balioen merkatuan, are gutxiago botereari aurre egiten baldin badio.

Honela bada, ikastolak dirulaguntzak jasotzen ikusten ditugu, eta gero ikusten dugu nola gonbidatu behar izaten duten diru-emailea euren festetara (Ibilaldia, Kilo-metroak, Nafarroa Oinez, Araba Euskaraz) egoera eskizofrenikoak sortuz hainbatetan. Eta gauza bera gertatzen da helduen euskalduntzean edo prentsan ere, herri aldizkari edo irratietan. Denak ekimen pribatuak dira, militantismo kopuru handiari esker sortuak, ideologia zehatza dute eta beren jarduera gauzatzeko independentzia aldarrikatu dute, ulertzekoa denez.

Kontua da urteroko dirulaguntzarik gabe elkarte hauek ezin izango zutela aurrera egin. Eta erakundeak ere, egitura esklerotiko bihurtu nahi ez badute, ekimen pribatuaren dinamismoa fagozitatzeko beharrean daude.

Joan den abenduaren 3an Euskararen Eguna zen eta EIZIEk ospatzeko asmoa zuen. Aitzakia ederra zuen, Literatura Unibertsaleko 100. titulua kaleratu berria baitzuen. Festa pribatu eta etxekoentzat gozatu ordez, itzultzaileekin elkartu ginenok Euskalduna Jauregian amaitu genuen, lehendakariarekin batera diasporako euskaldunei gabonak (edo egunonak) ematen satelitearen bidez. Pasaia ezinbestekoa, omen.

Zaila da jakitea zein den muga. Noraino den pasaia edo pasu-eskubidea, eta noiz hasten den izaten pemada eskubidea. ¶